

Therefore, as to our opinion, capitalization of actives of the enterprise should be carried out not only by the expense of centralization and concentration, and also by the expense of fuller use of active potential which is the point key of the sustainable development concept.

Considering modern development of a science and techniques, it is expedient for agricultural commodity producers to use technological and technical updating in scales optimum for formation of efficiency of core and working capital use.

Perspective direction of the subsequent work is revealing the possibilities of capital cost estimation which is formed on the basis of more effective actives utilization and technique development.

Keywords: *capitalization, efficiency, the sustainable development concept, precision agriculture, the factor of complex use.*

УДК. 631.1:316.343.644

*Кропивко М.М.,
кандидат економічних наук
заступник завідувача відділу інвестицій,
ННЦ „Інститут аграрної економіки”*

КЛАСИФІКАЦІЯ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ ЯК ФОРМИ МАЛОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. *У статті досліджено особливості визначення малих форм підприємницької діяльності і, на цій основі, надані, пропозиції щодо удосконалення класифікації господарств населення.*

Ключові слова: *малі підприємства, господарства населення, фермерські господарства, критеріальні ознаки.*

Постановка проблеми. Сучасна аграрна політика в Україні формується на основні реалізації низки нормативних і законодавчих документів, у т.ч. Загальнодержавних комплексних програм розвитку українського села на період до 2015 року, сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року та державних пріоритетів розвитку сільського господарства. При цьому одним із пріоритетів є створення умов щодо покращення діяльності малих форм сільськогосподарського підприємництва. У зв'язку із зазначеним особливої гостроти набувають проблеми розвитку господарств населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку господарств населення привертають увагу багатьох провідних вчених-економістів, зокрема В.Г. Андрійчука, В.К. Збарського, В.Я. Месель-Веселяка,

О.М. Онищенко, П.Т. Саблука та інших. Водночас значна частина питань, пов'язаних із визначенням класифікаційних ознак господарств населення, їх місця та ролі у розвитку сільського укладу, впровадження новітніх підходів щодо державного стимулювання діяльності цих форм малого сільськогосподарського підприємства є недостатньо визначеними і потребують як теоретичного осмислення, так і практичного впровадження результатів досліджень.

Постановка завдання. Метою роботи є удосконалення класифікації господарств населення і, на цій основі, надання пропозицій щодо покращення діяльності малих форм сільськогосподарського підприємництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом тривалого часу розвитку різних форм малого сільськогосподарського підприємництва приділялося значна увага вчених економістів. Ще на початку ХХ сторіччя такими дослідженням займалися В.А. Косинський, С.Г. Струмилін, О.В. Чаянов та інші.

Проте, ще й нині відбуваються наукові дискусії щодо визначення форм і видів малого сільськогосподарського підприємництва, а також його місця та ролі у розвитку сільського укладу.

Так, згідно Господарського Кодексу України, залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності вирізняють суб'єкти мікропідприємництва, малого, середнього та великого підприємництва [1].

Суб'єктами мікропідприємництва є:

➤ фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

➤ юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний

дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є:

➤ фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи - підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

➤ юридичні особи - суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Проте, згідно із зазначеними критеріями, більшість сільськогосподарських підприємств належать до мікро і малих підприємств. Так, на рис. 1 нами наведено основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств у 2006-2011 рр.

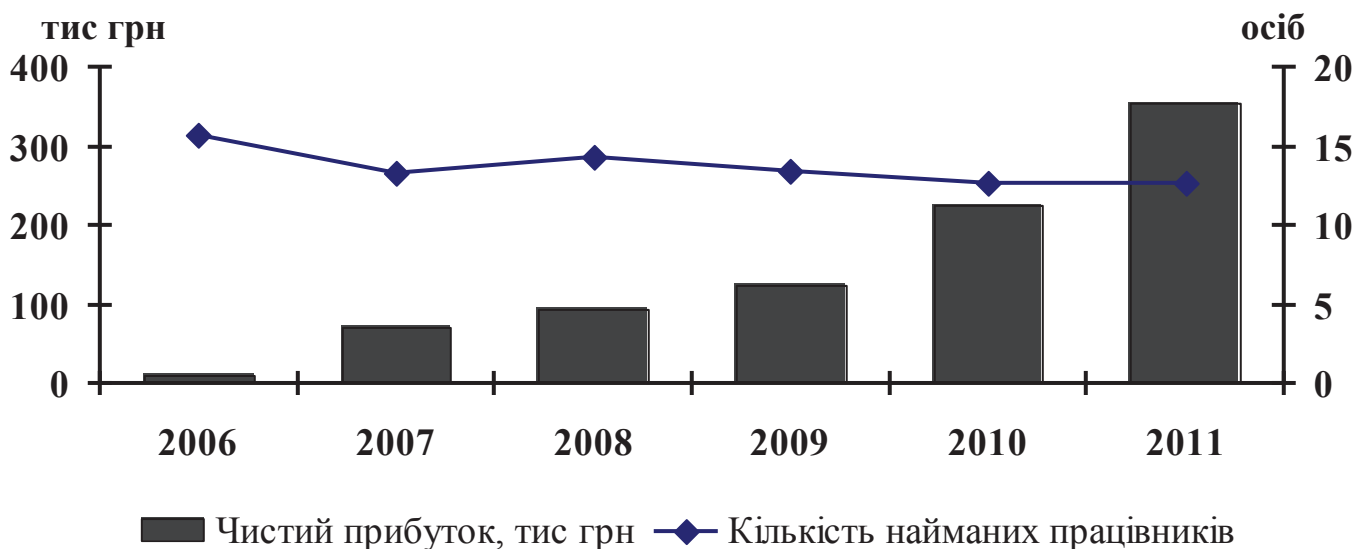

Рис. 1. Обсяг чистого доходу від реалізації сільськогосподарської продукції та кількість найманих працівників у перерахунку на одне сільськогосподарське підприємство

Відповідно до даних Держкомстату, порівняно з 2006 р., обсяг чистого прибутку сільськогосподарських підприємств від реалізації сільськогосподарської продукції у 2011 р. збільшився на понад 31 рази і, в перерахунку на одне підприємство, склав майже 355 тис грн [2-7].

Проте незважаючи на таку позитивну динаміку, за ознакою отриманого прибутку майже всі сільськогосподарські підприємства можна відносити до мікропідприємств. Адже, згідно даних Національного банку України, середньорічний курс гривні до євро у 2011 р. склав 10,72 грн/євро. Тобто, чистий прибуток одного сільськогосподарського підприємства в 2011 р. склав лише 33,1 тис євро, що у понад 60 разів менше за визначений Господарським Кодексом України рівень прибутку мікропідприємства.

Згідно критеріальної ознаки щодо кількості працівників більшість сільськогосподарських підприємств нині відносяться до малих підприємств. Проте динаміка свідчить про поступове зменшення кількості найманих працівників. Порівняно з 2006 р. кількість таких працівників зменшилася на 21,9 %, що у перерахунку на одне сільськогосподарське підприємство, в 2011 р. склало 13 осіб. Враховуючи сучасні тенденції щодо застосування високоінтенсивних технологій у сільському господарстві, неважко передбачити подальше зменшення кількості найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах. Згідно проведених досліджень у 2018 р. сільськогосподарські підприємства будуть залучати лише 10 найманих працівників. При цьому ймовірність такого розвитку становить майже 79 %.

Незважаючи на зазначене, більшість науковців вважають, що малою формою господарювання на селі є господарства населення та частина фермерських господарств. При цьому, визначальною ознакою малих форм визначають розмір сільськогосподарських угідь, порівнюючи їх розмір з сільськогосподарськими підприємствами. Так, у 2011 р. розмір сільськогосподарських угідь більшості сільськогосподарських підприємств становив від 1 до 4 тис га, або майже 50 % усієї сукупності сільськогосподарських підприємств [7, с. 51].

Проте, майже 72 % фермерських господарств у 2011 р. обробляли до 1 тис га сільськогосподарських угідь. При цьому понад 25 % цих господарств обробляли площу від 100 до 500 га сільськогосподарських угідь [7, с. 152].

Порівняно з сільськогосподарським підприємством площа, що обробляється господарством населення, є незначною. Проте, ця форма господарювання замає вагому частку у забезпеченні продовольчої безпеки держави і розвитку багатокладності на селі. Незважаючи на невеликі розміри, використання у господарській діяльності праці членів родини й незначні за обсягами інвестиції, господарства населення лише у 2011 році виробили валової сільськогосподарської продукції на суму понад 112,6 млрд грн. Зокрема, їх частка у валовій продукції тваринництва становить 59,4 %, або 423,4 млрд грн, а рослинництва – відповідно 43,3 % і 703,0 млрд грн [7, с. 46].

Однак, ще й нині відбуваються наукові дискусії щодо визначення поняття господарство населення. Так, згідно із Земельним кодексом України, громадяни мають право використовувати земельні ділянки для: ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, а також будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) [9]. При цьому, діяльність особистих селянських господарств регулюється Законом України «Про особисте селянське господарство», згідно якого члени такого господарства забезпечують себе роботою самостійно і належать до зайнятого населення за умови, що робота в цьому господарстві для них є основною [10]. Крім того, особисті селянські господарства є безприбутковою формою господарювання, а головною метою їх діяльності є забезпечення членів родини сільськогосподарською продукцією власного виробництва.

Проте, окрім особистих селянських, господарства населення також можна класифікувати й за іншими формами господарювання. Так, згідно статті 22 Земельного Кодексу України, землі сільськогосподарського призначення можуть використовуватися громадянами для ведення особистого селянського

господарства, садівництва, городництва, сінокосіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва [9].

Окрім того, підприємницькою діяльністю на селі можуть займатися й фізичні особи-підприємці, що провадять свою діяльність у сфері надання агротехнічних та інших послуг. Враховуючи зазначене можна стверджувати, що господарства населення класифікуються за п'ятьма ознаками (рис. 2).

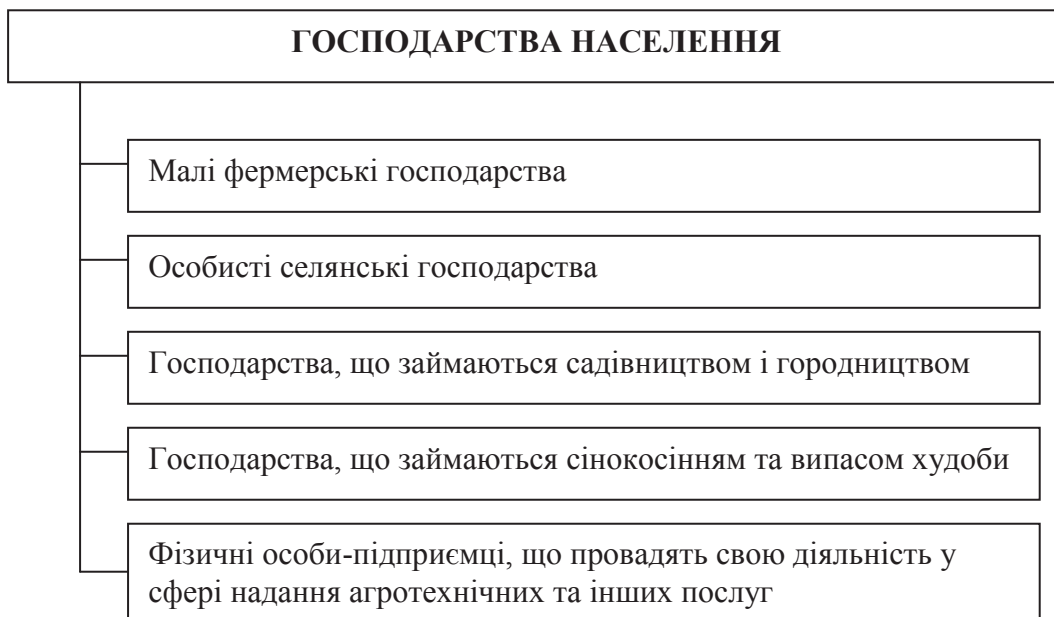

Рис. 2. Класифікація господарств населення

Відповідно наведеного на рис. 2, малі фермерські господарства з площею сільськогосподарських угідь до 20 га фактично є господарствами населення, адже після проведення земельної реформи середній розмір земельного паю в Україні становив 4,2 га сільськогосподарських угідь, що на родину з 3 осіб становить 12,6 га. При цьому, згідно такого критерію понад 1 тис фермерських господарств належать до господарств населення.

Наступної формою господарств населення є особисті селянські господарства. Ці господарства займаються товарним виробництвом, а члени особистих селянських господарств забезпечують себе роботою самостійно і належать до зайнятого населення.

Діяльність господарств, що займаються садівництвом, городництвом, сінокосінням і випасом худоби, є мало або нетоварною. Практично ця діяльність пов'язана з ведення підсобного господарства на неприбутковій основі, метою якої є часткове забезпечення господарств власно вирощеною продукцією, забезпеченням здорового способу життя, дозвілля родини та іншими соціальними ефектами.

Останньою формою господарств населення є фізичні особи-підприємці. Такі суб'єкти сільськогосподарської підприємницької діяльності надають різні види послуг включаючи й надання агротехнічних послуг власними технічними засобами та отримують певний дохід від цієї діяльності.

Висновки. Сучасні критеріальні ознаки щодо визначення форм малого підприємництва у сільському господарстві потребують удосконалення. Адже згідно нормативів, наведених у Господарському Кодексі України, більшість сільськогосподарських підприємств відносяться до мікро і малих підприємств.

Відповідно до проведеного дослідження господарства населення, які є малою формою підприємницької діяльності на селі, доцільно класифікувати за п'ятьма формами, а саме: малими фермерськими господарствами, особистими селянськими господарствами, господарствами, що займаються садівництвом і городництвом, господарствами, що займаються сінокосінням та випасом худоби, а також фізичними особами-підприємцями, що провадять свою діяльність у сфері надання агротехнічних та інших послуг.

Список використаної літератури

1. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2?text=%EF%B3%E4%EF%F0%E8%BA%EC%F1%F2%E2%EE+%EC%E0%EB%E5>
2. Статистичний щорічник „України за 1999 рік”. – К.: Державний комітет статистики України, 2000. – 624 с.
3. Закон України „Про фермерське господарство”. – К.: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 45.

4. Статистичний щорічник „України за 2000 рік”. – К.: Державний комітет статистики України, 2001. – 600 с.
5. Статистичний щорічник „України за 2003 рік”. – К.: Державний комітет статистики України, 2004. – 615 с.
6. Статистичний щорічник „України за 2005 рік”. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – 624 с.
7. Статистичний щорічник „України за 2005 рік”. – К.: Державний комітет статистики України, 2011. – 624 с.
8. Статистичний щорічник „України за 2005 рік”. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. Ч.1– 204 с.
9. Земельний Кодекс України. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 3-4, ст. 27.
10. Закон України „Про особисте селянське господарство. – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 29, ст. 232.

***Анотація.** Сучасні методичні підходи щодо визначення суб'єктів малого підприємства, зазначені у Господарському Кодексі України, потребують удосконалення відповідно до специфіки ведення сільського господарства. Відповідно до проведеного дослідження господарства населення, які є малою формою підприємницької діяльності на селі, доцільно класифікувати за п'ятьма формами, а саме: малими фермерськими господарствами, особистими селянськими господарствами, господарствами, що займаються садівництвом і городництвом, господарствами, що займаються сінокосінням та випасом худоби, а також фізичними особами-підприємцями, що провадять свою діяльність у сфері надання агротехнічних та інших послуг.*

***Summary.** Current methodological approaches to the definition of small businesses specified in the Commercial Code of Ukraine, need to be improved, according to the specifics of agriculture. According to the research farms, which are a form of small business in rural areas, should be classified into five forms, namely small farms, individual peasant households, households engaged in gardening, households engaged in mowing and grazing livestock, as well as individual entrepreneurs that conduct their activities in the field of farming and other services.*